लोककल्याणकारी राजा

Benevolent King Shivchhatrapati

डॉ. बब्रुवान केरबाजी मोरे
संपादक

शिवरायांचे आठवावे रूप ।
शिवरायांचा आठवावा प्रताप ।
शिवरायांचा आठवावा साक्षेप । भुमंडळी ॥१॥
शिवरायांचे कैसे बोलणे ।
शिवरायांचे कैसे चालणे ।
शिवरायांची सलगी देणे । कैसी असे ॥२॥
सकल सुखांचा केला त्याग ।
म्हाणोनी साधिजे तो योग ।
राज्य साधनाची लगबग । कैसी केली ॥३॥
याहुनी करावे विशेष ।
तरीच म्हणवावे पुरूष ।
या उपरी आता विशेष । काय लिहावे ॥४॥
शिवरायांसी आठवावे ।
जीवित तृणवत मानावे ।
इहलोकी परलोकी उरावे । कीर्तिरूपे ॥५॥
निश्चयाचा महामेरू ।
बहुत जनांसी आधारू ।
अखंड स्थितीचा निर्धारू । श्रीमंत योगी ॥६॥

SIDDHI PUBLISHING HOUSE
(National Publication)
Nanded, Maharashtra (India)
website : www.wiidrj.com

9 788195 397655

प्रकरणाचे नाव	पृ. क्र.
प्रकरण १ लातूर जिल्ह्याची भौगोलिक स्थिती	१-१२
प्रकरण २ लातूर जिल्ह्याचा राजकीय इतिहास	१३-६८
प्रकरण ३ लातूर जिल्ह्यातील गढींची रचना	६९-१५३
प्रकरण ४ लातूर जिल्ह्यातील वाड्यांची रचना	१५४-१८३
प्रकरण ५ गढीवाड्यांच्या प्रभावाखालील समाजजीवन	१८४-२३१
प्रकरण ६ गढीवाड्यांच्या प्रभावाखालील धार्मिक जीवन	२३२-२५३
प्रकरण ७ गढीवाड्यांच्या प्रभावाखालील आर्थिक जीवन	२५४-२५९
उपसंहार	२६०-२७५
परिशिष्टे १. वंशावळी २. निजामकालीन कागदपत्र ३. नकाशे ४. गढी व वाड्यांचे तलविन्यास ५. गढी व वाड्यांचे छायाचित्रे	२७६-३०७

इतिहास

लातूर जिल्ह्यातील गढी व वाड्यांचा

प्रा. डॉ. नारायण सूर्यवंशी

© 2022 by Author

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted, in any form or by any means, without prior permission of the author. Any person who does any unauthorized act in relation to this publication may be liable to criminal prosecution and civil claims for damages. [The responsibility for the facts stated, conclusions reached, etc., is entirely that of the author. The publisher is not responsible for them, whatsoever.]

प्रथम आवृत्ती :- २६ जानेवारी २०२२

ISBN- 978-1-6781-6304-4

Published by,
Lulu Publication
3101 Hillsborough St,
Raleigh, NC 27607,
United States.

Printed by,
Laxmi Book Publication,
258/34, Raviwar Peth,
Solapur, Maharashtra, India.
Contact No. : 9595359435
Website: http://www.lbp.world
Email ID: apiguide2014@gmail.com

Price: 500/-

'इतिहास : लातूर जिल्ह्यातील गढी व वाड्यांचा' या ग्रंथाचा कोर्ट-कचेरी अथवा कायदेविषयक कार्यामध्ये पुरावा म्हणून उपयोग करता येणार नाही. या ग्रंथात काही दुरुस्ती असल्यास ती पुढील आवृत्तीत दुरुस्त केले जाईल.

कै. कर्मयोगी ॲड. विश्वंभररावजी माने साहेब
यांच्या स्मृतीस अर्पण

Head & Assist Professor,
Dept of Commerce,
Shivneri Mahavidyalaya
Shirur Anantpal Dist.Latur

इतिहास

लातूर जिल्ह्यातील गढी व वाड्यांचा

प्रा. डॉ. नारायण सूर्यवंशी

© 2022 by Author

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted, in any form or by any means, without prior permission of the author. Any person who does any unauthorized act in relation to this publication may be liable to criminal prosecution and civil claims for damages. [The responsibility for the facts stated, conclusions reached, etc., is entirely that of the author. The publisher is not responsible for them, whatsoever.]

प्रथम आवृत्ती :- २६ जानेवारी २०२२

ISBN- 978-1-6781-6304-4

Published by,
Lulu Publication
3101 Hillsborough St,
Raleigh, NC 27607,
United States.

Printed by,
Laxmi Book Publication,
258/34, Raviwar Peth,
Solapur, Maharashtra, India.
Contact No. : 9595359435
Website: http://www.lbp.world
Email ID: apiguide2014@gmail.com

Price: 500/-

'इतिहास : लातूर जिल्ह्यातील गढी व वाड्यांचा' या ग्रंथाचा कोर्ट-कचेरी अथवा कायदेविषयक बाबींमध्ये पुरावा म्हणून उपयोग करता येणार नाही. या ग्रंथात काही दुरुस्ती असल्यास ती पुढील आवृत्तीत दुरुस्त केले जाईल.

कै. कर्मयोगी अॅड. विश्वंभररावजी माने साहेब

यांच्या स्मृतीस अर्पण

Head & Assist Professor,
Dept of Commerce,
Shivneri Mahavidyalaya
Shirur Anantpal Dist.Latur

शिलालेख 'कंधारपूरवर' असे होते. याचे सविस्तर वर्णन त्यात करण्यात आलेले आहे.[१] तसेच राष्ट्रकुटांचा संदर्भ देणारा शिलालेख 'श्री पापविनाश मंदिरात' आहे. त्यात लातूरचा 'लत्तलूर' असा उल्लेख आलेला आहे. पहिल्या अमोघवर्षाच्या 'शिरूर' आणि 'नीलगुंद' ताम्रपटातून 'लत्तालूर' हे एक उत्तम नगर असल्याचा उल्लेख मिळतो.

वरील सर्व पुराव्यांवरून राष्ट्रकुट मूळ लातूरचाच असून त्याच्या काळात लातूर व परिसर भरभराटीला आल्याचे सर्वमान्य झाले आहे तसेच राष्ट्रकुटांनी आपली राजधानी जरी बदलली असली तरी ते मूळ लातूरचे असल्याचा उल्लेख वेळोवेळी आपल्या दानपत्रात, शिलालेखात करताना दिसून येतात. वरील विवेचनावरून 'राष्ट्रकुट' मूळचे 'लातूरचे' होते त्यांची सत्ता लातूर परिसरावर सुरुवातीपासून राष्ट्रकुट सत्तेच्या अस्तापर्यंत होती हे स्पष्ट होते.

निष्कर्ष :-

(१) 'लत्तलूरपूर' म्हणजे आजचे लातूरच होय.

(२) मालखेडचे राष्ट्रकुट राजे स्वतःला लातूरचे रहिवासी समजतात.

(३) लातूर हे 'रट्टा वा राष्ट्रकुटांचे मूळ निवासस्थान होते. कारण राष्ट्रकुट राजा अमोघवर्ष पहिला हा 'लत्तलूर' नगराचा स्वामी व नगर निर्माता म्हणून उल्लेख सापडतो.

(४) खरे ग.ह. यांनी ही 'लत्तलूर' किंवा 'लत्तनौर' हा 'रट्टनौर' या कानडी नावाची तद्भव रूपे असल्याचे पटवून दिले आहे.

(५) सौंदंतीच्या 'रट्टाच्या' एका शिलालेखात राष्ट्रकुटसम्राट कृष्ण तिसरा यांचा उल्लेख 'लत्तलूरपूरवराधिश्वर' असा आला आहे. यावरून राष्ट्रकुट लातूरचे रहिवासी असल्याचे स्पष्ट होते.

(६) राष्ट्रकुट घराण्याचा राजा दंतीदुर्ग याने कर्नाटक, महाराष्ट्र व गुजरात जिंकले होते यावरून लातूर व लातूर परिसर राष्ट्रकुट सत्तेखाली होते.

(७) सीताबर्डी येथील लेखात 'धाडीभंडक' या राष्ट्रकुट राजाला व त्याच्या अधिकारी वासुदेवाला 'लत्तलौरविनिर्गत' म्हणजे लातूर सोडून आलेले.

संदर्भ :-

(१) आळ्तेकर ए. एस., राष्ट्रकुटस् अँड देअर टाईम्स, ओरिएंटल बुक्स एजन्सी, पुना, १९६७, पृ. २२-२३.

(२) कठारे अनिल, दळवे, राष्ट्रकुटांची राजधानी कंधार, कल्पना प्रकाशन, नांदेड, २००५, पृ. १७.

(३) Government of Karn atka, Karnatka State Gazetter Part-1, Chief Editor Surryanath U. Kamath, P. 238.

(४) Osmanabad District Gazetteer, 1972, P. 23-27.

(५) राजन अमिताभ, गाडगीळ, देव (संपा.), स्थानिक इतिहास आणि साहित्य एक शोध, नांदेड, १९८६, पृ. १०.

(६) पाठक अ. शं. (संपा.), महाराष्ट्र गॅझेटियर, इतिहास, प्राचीन काळ, खंड-१, मुंबई, दार्शनिक विभाग, महाराष्ट्र शासन, २००२, पृ. ३३२.

(७) Tripathi R. S., History of Ancient India, Delhi, Motilal Baharsidesh, 1967, P. 410.

(८) रोडे सोमनाथ (संपा.), निवडक शोध निबंध, मराठवाडा इतिहास परिषद, औरंगाबाद, खंड - दुसरा, पृ. १३५.

(९) काळे भगवान (संपा.), मराठवाडा काल आणि आज (पूर्वार्ध), संकेत प्रकाशन, जालना, १९८६, पृ. १९.

ooo

"शील, प्रज्ञा आणि करुणा या तत्त्वत्रयीत
अवघ्या धर्मविचारांचे सार सामावले आहे."
- भगवान बुद्ध

Head & Assist Professor, Dept of Commerce

लेखक परिचय

डॉ. नारायण सूर्यवंशी
इतिहास विभागप्रमुख व संशोधन मार्गदर्शक
शिवनेरी महाविद्यालय, शिरूर अनंतपाळ.

शिक्षण	:- एम. ए. (पुणे विद्यापीठ, पुणे) एम.फिल.(य.च.म.मु. विद्यापीठ, नाशिक) पीएच.डी. (स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ, नांदेड) मोडीलिपी परीक्षा (पुराभिलेख संचालनालय, महाराष्ट्र शासन) Recognised P. G. Teacher
उपाध्यक्ष	:- मराठवाडा इतिहास परिषद, औरंगाबाद.
कार्याध्यक्ष	:- लातूर जिल्हा इतिहास संकलन समिती
सदस्य	:- वा. सी. बेंद्रे इतिहास अकादमी, महाराष्ट्र.
लघु शोध प्रकल्प (M.R.P.)	:- 'लातूर जिल्ह्यातील जलव्यवस्थापनाचा सर्वेक्षणात्मक अभ्यास'
संपादित ग्रंथ	:- १) मानवाची उत्पत्ती व विकासाचे विविध टप्पे. २) मध्ययुगीन भारताचा इतिहास (इ.स. १५२६ ते १७०७)
प्रकाशित ग्रंथांमध्ये लेखन	:- १) शिवाजी आणि शिवकाळ २) आधुनिक भारताचा इतिहास (इ.स. १८५७ ते १९४७)

राज्यस्तरीय, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग व शोध निबंधाचे वाचन. राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय रीसर्च जर्नलमधून शोधनिबंध प्रकाशित.

Published by
.com

9 781678 163044

इतिहास : लातूर जिल्ह्यातील गढी व वाड्यांचा   प्रा. डॉ. नारायण सूर्यवंशी

इतिहास
लातूर जिल्ह्यातील गढी व वाड्यांचा

प्रा. डॉ. नारायण सूर्यवंशी